

TÜRKÇE MESELESİ ÜZERİNE

Kitap İncelemesi / Book Review

Yasemin Yılmaz¹

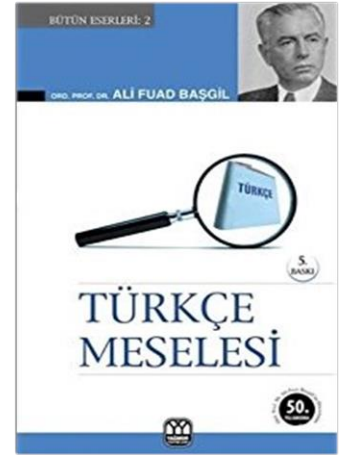
*Dil, varlığın evidir.
Martin Heidegger*

Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil'in kaleme almış olduğu bu eserde yer alan yazılar; 1945 senesinin yaz ayları sonunda Cumhuriyet ve Vatan gazetelerinde makale olarak yayımlanmış, 1948 senesinde ise "Hür Fikirleri yayma Cemiyeti" tarafından küçük bir broşür haline getirilmiştir. 2006 yılında Yağmur Yayınevi tarafından ilk baskısı, 2017 yılında ise 5. baskısı gerçekleştirilen kitabın sayfa sayısı 96'dır.

Bu eseri incelememdeki amaç, Türkçe hususunda yıllardır konuşulan bir meseleyi o dönemde yaşamış olan bir fikir adamının, hukukçunun ve aynı zamanda bir eğitimcinin gözünden görmek ve bu hususta bilinçlenmektir.

Kitap, yazarın hayatına kısaca değinerek başlamaktadır ve devamında yazarın bir önsözü yer almaktadır. Başgil, bu önsözde makalelerin yayımlandıktan sonra çeşitli muhalif görüşlerle karşı karşıya kaldığından, millî dile ve millî kültüre bağlılığın öneminden bahsetmiştir.

Önsözün ardından Türkçe meselesi başlıklı üç bölüm gelmektedir. Başgil, ilk bölümde bu topraklar üstünde tek dilin Türkçe, tek milletin ise Türkler olduğunu dile getirmiştir. Türkçenin; çatsı ve yapısı itibarıyla dünyanın en modern, ahengi ve edası itibarıyla en hoş ve tatlı dillerinden biri olduğuna değinmiş ve bununla birlikte Türkçenin, hiçbir devrinde ve hiçbir diyarında rastlanmadık bir hükümet hatasının kurbanı olduğundan bahsederek "öz Türkçeleştirme" çalışmalarının amacından sapmış olmasına gönderme yapmıştır. Yazar, insanın doğduğu vakit birkaç yıl boyunca konuşmayı bilmediğini ve zamanla öğrendiğini, buradan hareketle dilin büyük ölçüde alışkanlık olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada insanın alışkanlıklar ile yaşayan bir hayvan olduğunu ve yeni bir dile de alışabileceğini belirtmiş fakat bunun dil değiştirmek için kâfi bir sebep olup olmadığını sorgulamıştır. Aynı zamanda bu dil mevzusunun ilim ve irfan hayatının gelişmesini en az bir asır geciktirdiğine değinmiştir.

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi yilmaz.yasemin@hotmail.com

Türkçe Meselesi başlığının ikinci bölümünde, bu dil davasının manasının anlaşamadığına değinmiştir. Yazarın söylediğine göre, meseleyi konuşmak üzere kongre ve komisyonlar toplanmış fakat bu toplantılarda mevzu ve esas daima karanlık bir esrar perdesiyle örtülü kalmış; ne yapmak, niçin yapmak istenildiği mutaassıp bir titizlikle daima gizlenmiştir. Bu kongre ve komisyonlarda esasa, prensibe ve gayeye dair ileriye sürülen en çekingen anlama istekleri bile azarlayıcı bir hükümet sinirliliği ile hemen susturulup bastırılmıştır. Yazar, burada konuyla ilgili bir anısını anlatmıştır: 1938 kışında, Üniversite Rektörlüğü'nde, dil meselesini konuşmak üzere fakültelerden çağırılan profesörlerden oluşan bir toplantı yapılmış. Üniversitenin, dil inkılabı için seferber edilmesi gerektiği yolunda bir husus konuşulmaya başlanınca yazar, bu noktada söze girerek bu gibi işlerin Türkçeyi çetin çelişkilere saplayabileceğini söyler gibi olmuş. O esnada herkesin yüzü düşmüş ve yazar suç işlediğini fark etmiş. Toplantı sonunda, herkes dağılırken, profesör arkadaşlarından biri kulağına eğilerek geçmiş olsun dedikten sonra şu beyti okumuş:

Kelâmın fızza ise, sükût eyle olsun zeheb

Kemal ehli kemalâtı sükût ile buldular hep

(Sözün gümüş ise, sus, altın olsun / Olgun insanlar, olgunluğu hep susmakla buldular) (s. 22)

Yazar, üçüncü bölümde taassupta ne kadar ileri gidildiğine değinmiş ve bunu şu sözlerle aktarmıştır: “Başvurulan tedbirlerin en orijinali ve muhakkak ki, yarının tarihçisini en çok düşündürüp gücendirecek olanı; mektep ve liselerde, üniversite ve enstitülerde öğretim ve vazifesi almış olan memleket seçkinlerinin diline ve kalemine konulan kelime ve tabir yasağı ve zalim bir sansür baskısıdır.” (s. 31)

Yazarın söylediğine göre hocalar, hükümetçe hazırlatılan kitaplardaki fikirleri yine hükümetin belirlediği kelime ve tabirlerle anlatmaya mecbur bırakılmıştır. Üstelik öğrenciler bu kelime ve tabirleri yalnızca sınıf ortamında duymuşlardır. Bu mecburiyetin bir de yaptırımı vardır. Hocalar nakil, maaş zammı gibi kanuni haklardan mahrum kalma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmıştır. Yazar; ısrarla dil işinin bir hükümet ve politika işi, bir kanun mevzusu olmadığını vurgulamış ve İngilizlerin bir sözüne değinerek görüşünü açıklamıştır: “Parlamento her şey yapabilir; yalnız kızı oğlan, oğlanı kız yapamaz.” (s. 35) Parlamantonun bununla birlikte bir milletin dilini değiştirme hakkı olmadığını, aydın okuryazarları bile ceplerinde bir sözlük taşımaya mecbur etmenin, hocaları uzman olduğu konularda bile yanlarında sözlük taşımaya, hâkimleri ise verecekleri hükmün kelimelerini ezberlemeye mecbur etmenin çok büyük bir hata olduğunu yazar okuyucularına oldukça ciddi bir üslupla anlatmıştır.

Fransa'dan Mektup başlıklı bölümde, Türkiye'de ilim adamı yetiştirilememesinin sebeplerine değinmiştir. Bu noktada emniyet, hürriyet ve adaletin önemi herkesçe bilinmektedir. Şayet bir ortamda bunlar yoksa o ortamda ilim hayatının olgunlaşmasının ve âlimin yetişmesinin imkânı yoktur. Yazar, ülkemizde âlimlere gereken fırsatın verilmediğinden bahsetmektedir: “Herkes ve her meslek sahibi için, emniyet ve huzur ihtiyacı, ekmeğe ve suya olan ihtiyaç kadar hayattır. Fakat fikir adamı için havaya olan ihtiyaç kadar mübremdir.” (s. 43) Dil bahsi bu hususta oldukça önem arz etmektedir. İlimin yarısı fikirden oluşmakta, yarısı ise dilden oluşmaktadır. Yazar, bir ülkede yaşayanlar birbirini anlamıyorlarsa, o ülkede ilmin gelişmesine ve âlimin yetişmesine şaşırarak değinmiştir.

Uydurma Dil Modası bölümünde, İstanbul Hukuk'ta uydurma dil hastalığına tutulan birkaç genç doçent hocadan bahsederek kendi anısına değinmiştir. Bu hocalar derslerini öğrencilerin anlamayacağı ve çirkin bir dille veriyorlarmış. Almış oldukları uyarılara rağmen bundan vazgeçmemişler. Yazar; Ankara Hukuk Fakültesi'nde Roma Hukuku hocasıyken, Devletler Hukuku hocası ve aynı zamanda fakülte dekanı olan Cemil Birsal'ın, Sadri Maksudî Arsal'la olan bir konuşmasına denk gelmiş. Cemil Birsal, dersinin adını öz Türkçeye çevirmek istediğini dile getirmiş, Arsal ise "Budunların Ana Yargısı" nı öneri olarak sunmuş. Cemil Birsal, derse girdiğinde bunu öğrencilere Budunun Ana Yargısı şeklinde söyleyince bu durum öğrenciler arasında gülüşmelere sebep olmuş. Hoca ise durumun farkında varınca tekrar Devletler Hukuku'nu kullanmaya başlamış. Dersten çıkınca Arsal ona budun ve yargı kelimelerinin anlamlarını açıklasa da Cemil Birsal artık Devletler Hukuku'nu bırakamayacağını söylemiş. Bu hikâyeden anlıyoruz ki, sırf öz Türkçe olacak diye anlamını dahi bilmediğimiz kelimeleri kullanmaya çalışmak bizi zor durumlara düşürecektir.

İnönü Atalar Mirası Dilimizi Harap Etti ve Vekâletin Emri Millî Sef'in Emridir bölümlerinde İnönü döneminde dil hususunda neler yapıldığına değinmiştir. Öncelikle, dili sadeleştirme olaylarından Türkçenin gitgide zarar gördüğünü fark eden Atatürk'ün "Güneş-dil teorisi"nden bahsetmiştir. Atatürk'ün bu teoriyle Türkçeyi daha fazla zarar görmekten kurtardığını belirtmiştir. Yazar, İnönü'nün iktidara geldiği vakit Atatürk'ün işler yapmak istediğini, henüz işin bitmemiş olduğunu düşündüğünü, dil bahsinde ileriye giderek dilimizi perişan duruma soktuğunu dile getirmiştir.

Başgil 1941 senesinde İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı iken, Maarif Vekâlet'inden bir haber gelmiş, fakültelerde ilim terimlerini öz Türkçeleştirmek için birer komisyon kurulması ve bu konuda çeşitli çalışmaların yapılması istenmiştir. Dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in de katıldığı bu komisyonda Başgil de yer almıştır. Yazarımız, toplantıda hukukun dilinin kanun, sonra da millet dili olduğunu söyleyerek böyle bir çalışma yapmadıklarını dile getirmiş, şayet böyle bir değişim gerekiyorsa öncelikle bütün ana kanunların dilinin değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve farkında olmadan karşısındakilerin aklına böyle bir fikir sokmuştur. Böyle bir şeye kalkışmalarının üstüne ise İnönü'ye, bu duruma olumlu bakmadığını ve hoşuna gitmeyen kelimelerin olduğunu, özellikle de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yerine "Kamutay" kelimesinin önerilmesini hoş karşılamadığını söylemiştir. Bu proje kabul edildikten bir süre sonra İnönü, Başgil ile başka bir karşılaşmasında; "*Başgil Müjde! Kamutay düştü, sizin Büyük Millet Meclisi kaldı. Nasıl, memnun oldunuz mu?*" (s. 64) şeklinde bir geri dönüş yapmıştır. Başgil ise, "*Sağ olun, Paşam. Buna da şükür.*" (s. 64) şeklinde cevap vermiştir. Ardından bu duruma daha fazla seyirci kalamayarak içinden gelenleri bir bir dökerek üç adet yazı yazmış ve bu yazıların iki tanesi Cumhuriyet Gazetesi'nde bir diğeri ise Vatan Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Tahmin edebileceğimiz üzere bu durum camiada bir bomba etkisi yaratmıştır. İnönü ve Hasan Ali Yücel, Başgil'in yazılarında siyasî bir nitelik olup olmadığının anlaşılması için (o dönemde üniversite hocalarının siyasî nitelikte bir yazı yayımlatmaları yasaktı) Adliye Vekâleti'ne bir yazı yazmış fakat buradan bir sonuç çıkmamıştır.

Bahsin Sonu bölümünde 1946 yılına geçiş yapılmıştır. Yazar, Demokrat Parti'nin yeni kurulduğu zamanlarda Celal Bayar'ın kendisiyle görüşmek istemesi üzerine kaldığı evi ziyarete gitmiştir. Bayar; kendisine bu hizmet yolunda birlikte çalışmayı teklif etmiş, Başgil fikir hürriyetine zeval gelmemesi ve yeri geldiğinde Bayar'ı da eleştirmesi gerektiğini ifade ederek nazik bir dille bu teklifi geri çevirmiştir. Bayar bu durumu anlayışla karşılamış ve

ardından partisinin programı hakkındaki fikirlerini sormuştur. Başgil; parti programının daha kısa ve açık kapılı olması gerektiğini, rakip partinin vaatlerinden farklılıkları olması gerektiğini dile getirdikten sonra kendi merak ettiği bir konu hakkında Bayar'a sorusunu yöneltmiştir. Parti programında yer alan "Dil çalışmalarına gereği gibi devam edilecektir." ifadesinin izahını istemiş, uydurma dil çalışmalarına Demokrat Parti'nin de devam edip etmeyeceğini sormuştur. Bayar ise aslında Hasan Ali Yücel'in de içinden çıkılmaz bir hal aldığı için bu dil sadeleştirme hareketinden geri dönmek istediğinden bahsetmiş, kendisinin bu konuda daha ileriye gitmemeyi fakat geriye de dönmeyi önerdiğini, Yücel'in ise kendi fikrinde ısrar ettiğini dile getirmiştir. Daha sonra İnönü ile konuştuğunu, onunsa şu cümleleri dile getirdiğini ifade etmiştir:

"Çok isabetli cevap vermişsiniz. Ben de bu kanaatteyim. Daha ilerisine gitmeyelim, fakat geriye de dönmeyelim. Bu meselede son kararımız olsun." (s. 70)

Bayar, dil meselesi memleketin bir yarası olduğu için bu meseleyi programda müphem bir şekilde ifade ederek geçiştirmeyi uygun gördüklerini izah etmiştir. Bu duruma baktığımızda, memleket için bu denli önemli olan bir mevzu hususunda kesin bir karar veremeyecek bir durumun içine düşmek, ziyadesiyle içler acısı bir durumdur.

Dil Beyannamesi Münasebetiyle başlıklı bölümde yazar, dile karşı yapılan bütün bu baskılara rağmen halkın, vatansever mektep hocalarının ve matbuatın yılmayışına dikkat çekmiştir. Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti'nin hizmetlerine de değinmeden geçmemiştir. Halk, bu meseleyi hiçbir zaman ciddiye almamış, muallimler Dil Kongresi yapılmasına vesile olmuş ve matbuat erkânı çeşitli dil sansürlerine karşı göğüs germiş ve halkın istediği dil ile halka hitap etmiştir. Geçmişte millî dile zarar verecek uygulamalarla karşı karşıya kalındığında o uygulamalara karşı koyacak kimse olmasaydı, bugün ilim dünyasından bahsetmek dahi mümkün olmazdı.

Dil Meselesi Hakkında başlığını almış olan bir diğer bölüm, Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti adına kaleme alınıp Mart 1949'da Hür Fikirler Mecmuası'nda yayımlanmış bir beyanamedir. Bu beyanamede, dil baskısı hususunda yapılmış olan anket çalışmalarından ve yazılı mütalâalardan yola çıkılarak fikirler altı madde halinde detaylı bir biçimde aktarılmıştır. Dilin bir hükümet işi olmadığı, hiç kimsenin milleti uydurma bir dile mahkûm edemeyeceği, hiçbir kitabın ve hiçbir hocanın bir partinin kölesi olmadığı dile getirilmiştir. Bunlarla birlikte, Türk Dil Kurumu'nun memleket için faydalı olmadığından ve bunun yerine bir "Akademi" kurulması gerektiğinden ve Akademi'ye dair beklentilerden söz edilmiştir. Bu beklentiler arasında; yaşayan Türkçeyi uydurma kelime ve tabirlerden temizlemek, yaşayan Türkçede karşılığı varken garp dillerinden alınmış kelimeleri memleketlerine iade etmek, Türkçeyi son senelerde saplanmış olduğu ırkçılık fikrinden kurtarmak ve dile yerleşmiş olan kelimeleri asıllarına bakmadan Türkçe kabul etmek, Türkçenin mükemmel bir sözlüğünü yapmak ve dili ilmî bir zabıta altına alıp resmî ve keyfî müdahalelerden korumak vardır. Bu beklentiler, Türkçeyi içine düşmüş olduğu tüm tuzaklardan kurtaracak niteliktedir.

Son söz başlıklı bölümde vatandaşlara düşen vazifelere yer verilmiştir. Vatandaşın, uydurma dil yerine kendi söz varlığında yer alan kelimeyi kullanmayı tercih etmesi ve uydurma dille yazılmış olan eserleri okumaması gerektiği, radyoda uydurma kelimelerle yapılan neşriyatı dinlememesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunlarla birlikte, çocuklara millî dilimize ait kelimeleri öğretmek gerektiğine, yaşayan Türkçeyi her yerde her şekilde müdafaa etmek gerektiğine ve dil bahsindeki umumi küskünlüğü Büyük Millet Meclisine mümkün olabilen her vasıta duyurmak gerektiğine değinilmiştir.

İçerisinde dil konusunda makaleler barındıran bu değerli eser, akıcı ve duru bir dile sahiptir. Yazar, okuyucu ile arasına bir mesafe koymamış, aksine okuyucuya devamlı olarak ince mesajlar vermiş, okuyucuyu dili sahiplenmeye yönlendirmiştir. İlk yazısına “Okuyucularımınla Türkçemiz üzerinde dertleşeceğim.” şeklinde başlaması da yazarın samimiyetini göstermektedir.

Eser, önsöz ve sonsöz de dâhil olmak üzere on iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kitaba adını veren Türkçe Meselesi başlıklı üç bölüm, önsözden hemen sonra gelmektedir. Eserdeki bütün bölümler bir bütünlük arz etmekte, kitap içerisindeki başlıklar içerikle uyumlu, sayfa düzeni ise göze hitap eder niteliktedir. Metinler arasında herhangi bir resim bulunmamakta, konu hasebiyle bu durum bir olumsuzluk yaratmamaktadır. Kitabın son beş sayfasında yazarın diğer eserlerini tanıtan kısa yazılar yer almaktadır. Bu bölüm, yazarın diğer eserlerini merak edecek okurlar için oldukça faydalı bir bölümdür.

Kitap, karton kapağa sahiptir. Ön kapakta yazarın ve eserin adı, yazarın fotoğrafı ve “Türkçe” kelimesini merceğine alan bir büyüteç resmi yer almaktadır. Büyütecin içindeki bu Türkçe kelimesi kitabın içeriği ve niteliği hakkında okuyucuya bilgi verir niteliktedir. Arka kapakta ise millî dilin önemini anlatan kısa ve öz bir yazı bulunmaktadır.

Bu eseri okuduğumda aklıma Prof. Dr. Suat Urgan’ın Türkçenin Türklerden Çektikleri adlı eserinde bahsettiği bir husus geldi. Prof. Dr. Urgan, her dilin parladığı ve sönük kaldığı zamanlar olduğunu ve bu durumun Türkçe için de geçerli olduğunu ifade etmiştir. Devamında ise millet olmak için bazı bedeller ödemek gerektiğini fakat bu millet olma süreci içerisinde en fazla bedeli Türkçenin ödediğini dile getirmiş, devamında ise Türkçenin tüm bunlara rağmen milletini hiçbir zeminde yalnız bırakmadığını ifade etmiştir. Çeşitli dil tanımlarından dilin canlı bir varlık olduğunu biliyoruz. Sanıyorum ki dilin canlı bir varlık olmasına verebileceğimiz en güzel örnek Prof. Dr. Urgan’ın bahsettiği durumdur. Türkçe, hem yabancı dillerin baskısı altında kalmış hem de bizzat kendisi yabancılaştırılmaya çalışılmıştır. Fakat tüm bunlara rağmen yılmamış, ayakta kalmayı başarmıştır.

Türkçe Meselesi ise bağdaştırabileceğim bir diğer eser, Prof. Dr. Ali Fuat Arıcı hocamızın önerisiyle okuduğumuz, Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu’nun kaleme almış olduğu Türkçenin Karanlık Günleri adlı eserdir. Hacıeminoğlu; dildeki her kelimeyi evimizi, yolumuzu, hayatımızı aydınlatan ampule benzetmiştir. O ampulleri titizlikle korumamız gerektiğini ifade etmiş, yerine daha “parlak” bir kelime bulmadan hiçbir sözün dilden atılmayacağını söylemiştir. Bu hususta oldukça hoşuma giden bir ifadesi ise uydurma sözcüklere dair yaptığı benzetmedir: “Işıksız süs ampulleri”.

Hacıeminoğlu, kitabının başka bir bölümünde ise sahip olduğumuz kelimeleri zihnimize bilgi taşıyan vasıtalara benzetmiştir. “Sayı bakımından ne kadar çok, renk bakımından ise ne kadar çeşitli vasıtamız varsa, o nispette çok ve çabuk bilgi sahibi oluruz.” (s. 54)

Hacıeminoğlu’na göre, uydurmacılar zaman zaman kendilerine suç ortağı bulmak suretiyle dış dünyada da böyle uydurmacılık hareketlerinin olduğunu söylemektedirler. Mesela Larousse’in son baskılarına beş altı bin kadar yeni ve uydurma kelime ilave ettiklerini, bu sebeple kendilerinin de uydurabileceklerini dile getirmişler. Yazar; bu noktada Türkiye’deki uydurmacılarla Fransızlar arasındaki farklara değinmiş, Fransızların ne toprağından bir parça ne de dilinden tek bir kelime vereceklerini ifade etmiştir. Başgil de kitabında insanları hakikatlere inandırmak için garplı bir mütefekkiye dayanmanın moda olduğundan söz etmiş, ardından garptan örnek vererek Fransızların dil hususundaki

tutumundan bahsetmiştir. Fransız Akademisi'nin üç yüz küsur yıllık muvaffakiyetli ömründe üç kelime dahi icat etmediğini hatta Fransız ihtilâlcilerinin eski rejimden kalma ne varsa hemen hepsini süpürüp çöplüğe attıkları halde, Fransızcaya el uzatmaktan çekindiklerini söylemiştir. Başka bir bölümde ise Fransızların "*Mükemmel bir ilim, mükemmel bir lisandır.*" (s. 45) sözünü hatırlatması bu düşünceyi pekiştirmiştir. İki eserde de uydurmaçıların mantıklı bir dayanağı olmayan kendilerini savunma biçimleri örneklerle eleştirilmiştir.

Yine her iki eserde bir dili zenginleştirmenin ve geliştirmenin; kendi kültürüyle beslenen, halktan kopmamış yazarların, şairlerin, filozofların, âlimlerin ve isimsiz dehâların hakkı olduğu vurgulanmıştır.

Bahsettiğim bu üç eseri birbiriyle ilişkilendirerek okumak mümkündür. Üç eserde de Türkçenin başına gelenler benzer ve farklı yönleriyle eleştirel bir biçimde ele alınmıştır.

Başgil'in, incelediğimiz eserde bahsettiği gibi "Herkes evinin önünü süpürürse, sokak temizlenir." Kitaptan çıkarmamız gereken en önemli derslerden birinin bu olduğunu düşünmekteyim. Zira günümüzün en büyük hastalıklarından birisi, insanların "vazife" mefhumunun bilincine henüz varamamış olmasıdır. Hayatın her alanında geçerli olan bu kural, dil için de geçerlidir. Herkes bu konuda kendi vazifesinin farkında olsa, dili kurtarma çabasını birkaç kişi yüklenmek zorunda kalmayacak hatta dili kurtarmaya çalışmak gibi bir durum söz konusu olmayacaktır.

Okuyucuya millî dil şuurunu kazandırabilen bu kıymetli eserin toplumun her kesimine hitap edebileceğini düşünüyorum. Bilhassa kendi diline ilgi duyan üniversite gençlerinin ve hala okumamış olan öğretmenlerin bir an önce okuması gereken bir kitap olduğu kanısındayım.